

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ НА СТОРІНКАХ “УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ЖУРНАЛУ” (1985-1999 рр.)

КАПІТАН Л.І. (МУКАЧІВСЬКИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ)

Доба від 40-х рр. XIV ст. до 40-х рр. XVII ст. “не була часом переломових подій, але була часом сірої, щоденної праці, що дала підбудову під національну культуру і уможливила розвиток національної революції” [1]. Незважаючи на значення, яке займає в історії українського народу період між Батисвою навалою та Хмельничиною, в українській історіографії він відноситься до найменш досліджених.

“Український історичний журнал”, діяльність якого (1957-1999) складає специфічний розділ історичної науки, зокрема медієвістики, зробив значний внесок в розробку і висвітлення питань історії України литовсько-польської доби.

Діяльність журналу проходила на фоні складних і суперечливих процесів в суспільно-політичному житті в цілому, історичній нації, зокрема. Природне прагнення вчених до історичної істини перебувало у суперечливому контексті з виконанням тенденційних настанов владних структур [2].

Незважаючи на однобокість, хронологічну одноманітність, які в окремих випадках переважали при тематичному доборі матеріалів, на сторінках журналу знайшли відображення результати досліджень історії України XIV– першої половини XVII ст.

З середини 80-х рр., незважаючи на складні умови розвитку історичної науки, заідеологізованість, страх перед новизною, що культивувались у попередній період, на сторінках “Українського історичного журналу” з’являються публікації, які свідчать про початок зміни акцентів медієвістичних досліджень. Так, було надруковано матеріали суспільно-політичних читань “Історія класів і соціальних груп Української РСР” [3], учасники яких спробували відмовитись від стереотипів у висвітленні окремих аспектів суспільно-політичного життя в Україні періоду феодалізму.

Окремо варто виділити статтю В.О.Щербака [4], в якій він, досліджуючи процеси еволюції класово-станової структури феодального суспільства України в XIV-XVII ст., зосередив ува-

гу на таких двох основних станах як феодалі та селянство.

Безперечно, заслугою В.О.Щербака є те, що він, незважаючи на недостатню кількість документальних джерел про правове, службове та майнове становище боярства, прослідкував процес його формування, зміни станового значення і зробив висновок, що боярами ставали дрібні феодалі (насамперед, нащадки князівських дружинників), міщани, слуги знатних вельмож і поступово цей стан переродився у майже виключно служилу категорію населення.

Особливістю середньовічних соціумів було переважання селянства в структурі населення. Належність цього класу-стану до експлуатованої групи населення пояснює той факт, що, на відміну від інших соціальних груп, його дослідження, в тому числі й щодо періоду зрілого феодалізму, було завжди актуальним і привертало увагу радянської історіографії, але не всі аспекти даної проблеми були однаково досліджені [5]. В згаданій статті В.О.Щербак спробував проаналізувати процес зміни правового і майнового стану селян в Україні в зв’язку з розвитком товарно-грошових відносин, що відбилося в Литовських статутах та “Уставі на волоки”, відзначивши, що еволюція цього класу-стану в XIV- першій половині XVII ст. супроводжувалась обмеженням його прав і закріпленням.

Оригінальністю відрізняється розвідка В.І.Сергійчука [6], який, зосереджуючись на маловідомих, а інколи мимоволі спотворених попередніми дослідниками, фактах біографії Івана Сулими, спробував висвітлити історичний шлях відомого козацького ватажка. Заслугує на увагу фахівців для подальшого її дослідницького розвитку версія автора, про те, що після усунення 1629 р. від влади І.Сулима не став, як припускав М.Грушевський і як помилково було зазначено в одному з судових документів, управителем одного з маєтків на Переяславщині, а вірогідніше всього “повернувся в Січ, а в подальшому виходив на чолі запоріжців на море” [7]. На підставі даних же-

рел (лист І.Сірка, дані Самійла Величка) вчений стверджує, що у першій половині 30-х рр. XVII ст. І.Сулима відігравав визначну роль у козацьких справах Запоріжжя, був організатором і керівником багатьох походів проти турків і татар. Доказом цього, вважає автор статті, може бути факт варварської страти героя, що, незважаючи на смиренну поведінку в ув'язненні і незацікавленість самого польського короля в таких діях, була спровокована присутністю на суді турецьких та татарських послів, які за твердженнями львівського літописця і Самійла Величка, були розгнівані облогою Азова [8].

В кінці 80-х років почався процес піднесення історичної науки в Україні, сталися якісні зрушення в дослідженнях медієвістичної проблематики, що не могло не позначитися на публікаторській діяльності "Українського історичного журналу".

З 1991 по 1998 рік на сторінках часопису збільшилася кількість матеріалів з історії України литовсько-польської доби, дещо розширилася їх тематика, посилювалося джерельне підґрунтя викладу та теоретична аргументованість авторських висновків.

Чільне місце серед опублікованих матеріалів посіли розвідки з козацької тематики. Матеріали "круглих столів", наукових та науково-практичних конференцій, історіографічні статті [9] свідчать про зміни акцентів та методологічних засад в розробці даної проблеми.

Окремо треба виділити серію публікацій [10], присвячених висвітленню питання походження, напрямку та характеру еволюції українського козацтва. Дослідники, використавши різного роду джерела, погоджуючись з М.Грушевським, переконливо довели, що козацтво, зародившись як побутове явище в другій половині XV століття, лише на рубежі XVI-XVII ст. переросло в окрему стану групу із своїми особливими інтересами, економічними й суспільними прерогативами [11].

В.О.Щербак, розглядаючи джерела формування українського козацтва та фактори, які сприяли визнанню за козацтвом особливих прав, що відрізняли його від інших категорій населення спробував відійти від загального посилення на те, що козаками ставали вихідці з різних категорій і груп населення. Він дослідив джерела формування козацтва з урахуванням особливостей та специфіки окремих періодів еволюції українського суспільства протягом другої половини XV – першої половини XVII ст. Зокрема, вчений відзначив, що до середини XVI ст. головне джерело поповнення козацтва становили вихідці з міст і містечок,

військовослужбовці (фортечні бояри), а з другої половини XVI ст., внаслідок соціально-економічних і політичних змін, поповнення лав козацтва проходило за рахунок представників шляхти, широких верств селянства та міщанства [12].

Юридичний статус козацтва з його соціальною функцією не був єдиним компонентом станової належності. Важливим є питання про козацьке землеволодіння. В.О.Щербак відзначив, що з самого початку формування козацтва трудова колонізація південних степових просторів України стала джерелом зростання козацького землеволодіння, а на кінець XVI ст. фактично узаконеним стало (конституція сейму 1590) ще одне джерело - плата за державну службу. Через відсутність різнопланового фактичного матеріалу важко судити про масштаби козацького землеволодіння, співвідношення окремих його форм, але на думку дослідника, переважала займанщина [13].

В.А.Смолій, простежуючи процес еволюції українського козацтва, зосередив увагу на рубіжних віхах і найбільш принципових, на його думку, питаннях історії цього соціального явища – державотворчій функції козацтва та ролі козацького ідеалу в розвитку соціальної активності селянських мас. Зокрема, він відзначив, що в конкретно-історичних умовах середини XVI ст. саме козаки перехопили естафету державної традиції, яка перервалася після сходження з політичної арени Галицько-Волинського та Київського князівств, і заснували Запорозьку Січ, яка стала тим додатковим фактором, що істотно вплинув на дальшу еволюцію політичних поглядів козацтва [14]. Вчений підкреслив, що у досить широкій палітрі ідей й поглядів, що висувалися козацтвом, одне з перших місць займали соціальні питання та вимоги політичного характеру (узаконення православної церковної ієрархії, створення змішаного суду для розгляду позовів шляхти і козаків, дозвіл взяти козакам участь у виборах нового короля, узаконення для козаків прав і вольностей, що "належать людям рицарським", тощо), що свідчило про прагнення закріпитися в політичній структурі Речі Посполитої як повноцінний суб'єкт тогочасного польського права [15]. Аналіз письмових джерел дав підстави автору статті твердити, що козацтво як суспільний феномен по-своєму зробило своєрідний переворот в умах багатотисячної селянської маси України, яка вперше побачила перед собою "земний і реальний суспільний лад" і прагнення до здобуття козацького імунітету з кінця XVI ст. стало загальноукраїнським явищем [16].

Одним із важливих питань концептуально-го характеру, пов'язаних з козацькими повстаннями кінця XVI- початку XVII ст., є з'ясування їхніх причин. У працях радянських істориків, які так чи інакше розглядали історію України козацької доби, найважливішою причиною визначено тяжкий феодально-кріпосницький гніт, ускладнений національними і релігійними суперечностями [17]. С.А. Леп'яко [18], стаття якого є вагомим внеском в розробку даної проблеми, слушно зауважив, що такий підхід був своєрідним відступом української історичної науки з раніше зайнятих позицій, адже в до-революційній українській історіографії існували різні школи, які серед основних причин виділяли або релігійний фактор (українська історіографія XVII-першої половини XIXст), або становий конфлікт (В.Антонович, М.Костомаров, Ф.Николайчик) і лише одна віддавала пріоритет соціально-класовим мотивам (П.Куліш, Д.Яворницький, В.Доманицький) [19]. В своїй статті дослідник, використавши різноманітні джерела, спробував якомога докладніше висвітлити перебіг подій повстання під керівництвом К.Косинського, яке практично ніколи не було предметом спеціальних наукових студій. Вчений, відмовившись від спрощених підходів у висвітленні соціальних рухів, прийшов до висновків, які зовсім не вкладаються в традиційні схеми. Зокрема, він обґрунтував, що, по-перше, в розгортанні повстання К.Косинського яскраво проявилися станові мотиви; по-друге, на відміну від наступних воно не спалахнуло раптово, а "іскри козацьких свавільств розгорялись довго" [20]; по-третє, не було придушене як запевняли радянські історики; по-четверте, стало першим етапом великого козацького руху 1591-1596 рр. [21].

Окремою групою варто виділити статті А.О.Гурбика [22], які стали вагомим внеском в розробку малодосліджених аспектів соціально-економічної історії України XIV – першої половини XVII ст. Зокрема, він, проаналізувавши історіографію проблеми аграрної реформи в Україні в XVI ст., прийшов до висновку, що вона привертала увагу українських істориків ще в XIX- на початку XX ст. і результати їх досліджень не тільки розширили джерельну базу з цієї проблематики, але й урізноманітнили теоретичні підходи до неї [23]. Проте, дослідник слушно зауважив, що наявні попередні досягнення вчених не завжди повною мірою враховуються в новітніх виданнях і спробував уточнити деякі оцінки аграрної реформи та висвітлити недостатньо, на його думку, дослід-

жені проблеми волочної поміри українських земель. Так, він довів, що наявні джерела підтверджують правильність позиції тих вчених, які початок аграрної реформи пов'язували не з прийняттям "Устави на волоки" (1557), а відносили його до першої чверті XVI ст. (устава 1514 р.) і вважали, що внаслідок проведених заходів значних розмірів набувала відробіткова рента, зберігалась натуральна та одночасно зростала грошова ренти [24]. Вчений обґрунтував висновок про те, що реформа в українських землях мала певні особливості. Так, зокрема, якщо на переважній більшості литовських та білоруських земель волока становила 33 морги, то в Україні – 36 моргів (хоча траплялись винятки – 37 або навіть 52 морги) [25]. У статті наведено документальні дані, які, по суті, ставлять під сумнів твердження деяких дослідників про знищення в ході реформи сільської общини та ліквідацію общинного землеволодіння [26]. Цей аспект проблеми дістав своє відображення в іншій публікації [27], в якій А.О.Гурбик підбив підсумки у вивченні історії сільської громади в Україні XIV - XVI ст. та спробував прослідкувати загальний процес її еволюції в XIV – XVIII ст. Він зазначив, що до XVI ст. волосна громада мала чітко визначену територію, до складу якої входили землі загального земельного фонду (альменда) і ділянки, відособлені домогосподарствами, а для вирішення найважливіших життєвих питань волощани декілька разів на рік збиралися на загальні віча (з XVI ст. – "копи") [28]. На основі аналізу архівних джерел, опублікованих матеріалів вчений визначив і ґрунтовно висвітлив процеси, які вже з XV ст. призводили до руйнування території, господарського механізму, обмеження компетенції адміністрації громади. До таких факторів він відніс паралельні процеси утвердження панщинно-фільваркової системи, зростання майнової нерівності та подальшого соціального розшарування волощан, земельні захвати волосної альменди і роздачу сіл приватним власникам, відокремлення центрального поселення від волості, турецько-татарську агресію [29]. Проте, на думку автора статті наявні дані свідчать на користь раніше висловленої ним думки про неправомірність твердження про ліквідацію общинного землеволодіння в ході волочної поміри, адже воно зберігалось до кінця XVIII ст. і зменшились лише його розміри [30].

Аналізуючи публікаторську діяльність "Українського історичного журналу" в 90-х роках, варто згадати статті, автори яких зосередили увагу на недостатньо висвітлених в українській

історіографії аспектах проблеми історії міст литовсько-польської доби.

М.Ф. Дмитрієнко, Ю.К. Савчук [31] продовжили започатковану в 70-х роках на сторінках часопису традицію висвітлення результатів досліджень геральдики українських міст і проаналізували геральдичні процеси на Поділлі у XIV – XVIII ст., визначили їх специфіку, основні тенденції розвитку, дали систематизовану характеристику емблематичного матеріалу. Аналіз різноманітних джерел дав можливість вченим обґрунтувати на прикладі гербової традиції міст Поділля висновок про багатогранний процес історичного розвитку українських міст.

С.І. Климовський [32] висловив власні міркування щодо існуючого в історичній літературі положення про “обмеженість” магдебурзького права середньовічного Києва. Зокрема, дослідник слушно зауважив, що за критерій повноти чи обмеженості магдебургії необхідно брати ступінь самостійності міста стосовно держави, до того ж на порівняннях хронологічних відрізках. Такий підхід дозволив С.І. Климовському стверджувати, що загалом правовий статус Києва може бути визнаний близьким статусу більшості тогочасних значних європейських міст у країнах з міцною центральною державною владою [33].

Заслуговує на увагу історична розвідка О.О. Казакова [34], який запропонував власне, хоча і гіпотетичне, пояснення ходу битви на р. Ведроші (14 липня 1500 р.), в результаті якої до складу Московської держави увійшли не лише землі, населені росіянами, але й значна частина українських (Чернігово-Сіверщина) та білоруських (Гомель) земель.

В умовах перегляду методологічних засад, відмова від стереотипів у вивченні історичного процесу в Україні певні зрушення сталися і в підходах щодо висвітлення питань культурного розвитку українських земель XIV – першої половини XVII ст.

На сторінках “УІЖ” у останні роки опубліковано статті, автори яких зосередили увагу на нетрадиційних, недостатньо досліджених аспектах даної проблеми. Повідомлення П.М. Саса [35] присвячене аналізу соціальної суті та світоглядних засад реформаційних поглядів Івана Вишенського. Дослідник переконливо довів, що твори видатного українського гуманіста, в яких він обґрунтовував неправдивість існуючого суспільства, природну рівність людей, необхідність реформування феодалізованої церкви, обрання альтернативною експлуататарському суспільству ідеалу суспільного устрою, побудованого на принципах

організації ранньохристиянської общини стали помітним явищем суспільно-політичного життя в Україні наприкінці XVI – в середині XVII ст. і були своєрідним проявом опозиції пануючій ідеології тогочасного суспільства [36].

В статті В.І. Любашенко [37] поставлене оригінальне питання про форми участі населення православного регіону в загальному реформаційному процесі у переддень нового часу. Дослідник ґрунтовно проаналізував глибину проникнення таких єретичних учень як течія “пожидовлених” та феодосіан в релігійне життя України і прийшов до висновку, що вони тут були не менш поширеними, ніж у сусідніх землях і розвивалися паралельно із західноєвропейськими ересьми значною мірою як самостійне, оригінальне явище.

Заслуговує на увагу історична розвідка В.О. Харламова [38], який, використавши нещодавно виявлений документ, спробував спростувати аргументи опонентів автору першого дослідження про Києво-Печерську лавру С.Мстиславському, який вважав, що книгодрукування в Києві почалося після того як К.І. Острозький у 1531 році подарував лаврі літери й устаткування для налагодження друкарської справи. В статті наведено дані, які дають можливість судити про характер видань лаврської друкарні протягом XVII – XVIII ст. В.О. Харламов переконливо довів, що за півстоліття Києво-Печерська лавра перетворилася на впливовий елемент культурного життя не лише України, але й Росії, Білорусії, Молдавії, Польщі, Сербії [39]. Окремо потрібно виділити публікацію [40], в якій автор висловив свої міркування щодо обґрунтованості використання положення про візантійсько-київську спадщину в культурному розвитку Великого князівства Литовського. Заслуговує на увагу той факт, що дослідник спробував відійти від загальноприйнятих акцентів у висвітленні питань духовного життя.

До важливих проблем історії України литовсько-польської доби слід віднести проблему Берестейської церковної унії. В радянські часи дослідження історії української церкви визначалося тезою про те, що “вона за доби феодалізму на Україні була знаряддям феодално-кріпосницького гніту” [41], а вивчення уніатської церкви спрямовувалося на викриття ворожої діяльності папської курії проти Південно-Західної Русі і України, насадження Ватиканом унії і боротьби українського народу проти католицизму [42].

Відзначення 400-річчя укладення церковної унії, яка і сьогодні викликає гострі дискусії,

позитивно позначилося на активізації досліджень різних аспектів даної проблеми, результати яких знайшли відображення на сторінках “Українського історичного журналу”.

Одним із важливих документів унії є берестейські артикули, що привело до того, що вони, починаючи з другої половини XIX ст., були в полі зору як істориків церкви, так і світських науковців. Проте цілісного, комплексного погляду на їх природу, місце та значення в українській історії до цього часу не вироблено. Цей факт, по суті, визначив наукову цінність і новизну дослідження Л.В. Тимошенко [43]. Дослідниця проаналізувала берестейські артикули і прийшла до висновку, що вони мають чітку національно-захисну спрямованість [44]. Автор статті цілком слушно вважає, що причиною завзятої й тривалої боротьби проти унії стало те, що римо-католицька ієрархія і польський уряд спромоглися приховати зміст артикулів не лише від громадськості, але і від переважної частини як новоутвореної уніатської так і православної україно-білоруської церков [45].

Український дослідник М.В. Харишин, залучивши дані джерел, спростував загальноприйняте в радянській історіографії твердження, що церковна унія 1596 року сталася з вини чи завдяки польському урядові та папському престолу. Вчений, аналізуючи діяльність єпископату Української православної церкви, прийшов до висновку, що саме його згубна пасивність, орієнтація на вирішення матеріальних проблем привели до церковного розладу [46]. Продовжуючи міркування щодо причин Берестейської унії, російський вчений Б.М. Флоря [47] на основі вивчення матеріалів діяльності Львівського братства, висловив власну точку зору з приводу існуючої в українській історіографії думки про вину східних патріархів, які “своїм користюлюбством” і непродуманою, непослідовною діяльністю примусили західноруських ієрархів “шукати собі іншого верховного архіпастиря”. Вчений не погодився з жодним із наведених висновків і обґрунтував власну точку зору, яка полягає в тому, що дії константинопольських патріархів Іоакима та Ієремії II сприяли зростанню авторитету патріаршого престолу і лише в обмеженому розумінні, дуже обережно можна говорити про діяльність верховних пастирів грецької церкви як такої, що об’єктивно сприяла укладенню Берестейської унії.

Заслуговує на увагу наукова стаття Н.І. Кочан [48], в якій висвітлено деякі специфічні аспекти ідей Флорентійської унії та їх втілення в життя на руських землях Київської митрополії.

Наукову цінність даного дослідження визначає той факт, що Флорентійська унія як прецедент церковного права посідає чільне місце в ідеологічному обґрунтуванні та апології Берестейської унії, допомагає зрозуміти весь комплекс зовнішніх і внутрішніх причин поразки 1439 року і повчально подивитися на суть події та її наслідки в часовому вимірі [49]. Варто зауважити також, що, якщо у визначенні причин укладення Флорентійської унії історики однастайні, то зовсім непросто виглядають причини невдачі. Автор статті, проаналізувавши дані різноманітних джерел, погоджується з думкою В.Соловйова, що “у сфері релігії люди не можуть бути рабами зовнішніх і штучних умов, а навпаки видимі умови їх релігійного життя є наслідками їх власної волі” і тому зовнішнє єднання, яке ґрунтувалося на міркуваннях зиску та на інстинкті самозбереження було приречене на загибель [50].

“Український історичний журнал”, заснований в період десталінізації (1957), коли особливої ваги набрали завдання згуртування, мобілізації сил дослідників, був покликаний сприяти виробленню нових засад розвитку української історіографії. Публікації на сторінках часопису стали вагомим внеском в розробку медієвістичної проблематики.

Із загальної кількості статей середньовічної тематики, які були вміщені в “УІЖ” і з 1957 по 1966 рік творчий доробок, в якому висвітлювались події, явища, процеси литовсько-польської доби складав 20 % (18 з 88), 1967 – 1976 рр. – 11 % (23 з 216), 1977 - 1987 рр. – 11 % (20 з 174). За проблемним поділом матеріали підпорядковувались тематиці суспільно-політичної історії України.

В кінці 80-х років сталися якісні зрушення в дослідженнях медієвістичної проблематики, що не могло не позначитися на публікаторській діяльності “Українського історичного журналу”.

З 1991 по 1998 рік на сторінках часопису збільшилася кількість матеріалів з історії України литовсько-польської доби, розширилася їх тематика, посилилося джерельне підґрунтя викладу та теоретична аргументованість авторських висновків, що свідчить про початок якісних зрушень в дослідженні історії України литовсько-польської доби.

Чільне місце серед опублікованих матеріалів посіли розвідки з козацької тематики. Матеріали “круглих столів”, наукових та науково-практичних конференцій, історіографічні статті свідчать про зміни акцентів та методологічних засад в розробці даної проблеми.

Окремо треба виділити серію публікацій.

присвячених висвітленню питання походження, напрямку та характеру еволюції українського козацтва.

Варто виділити статті, які стали вагомим внеском в розробку такого малодослідженого аспекту соціально-економічної історії України XIV – першої половини XVII ст. як волочна поміра та еволюція сільської громади.

В умовах перегляду методологічних засад, відмови від стереотипів у вивченні історичного процесу в Україні певні зрушення сталися і в підходах щодо висвітлення питань культурно-

го розвитку українських земель XIV – першої половини XVII ст.

На сторінках "УІЖ" у в останні роки опубліковано статті, автори яких зосередили увагу на нетрадиційних, недостатньо досліджених аспектах даної проблеми: соціальна суть та світоглядні засади реформаційних поглядів, місце православного регіону в загальному реформаційному процесі у переддень нового часу, передумови та наслідки Берестейської церковної унії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крип'якевич І. Історія України. – Львів: Світ, 1990. – С. 155.
2. Саневич А.В. Інститут історії України Національної Академії Наук. Історіографічний нарис (до 60-річчя установи).- К., 1998.- С.79.
3. Матеріали суспільно-політичних читань "Історія класів і соціальних груп Української РСР"// Український історичний журнал (далі УІЖ). – 1986.- № 12.- С. 92-106.
4. Щербак В.О. До питання про еволюцію класово-станової структури феодального суспільства України в XIV-першій половині XVII ст.// УІЖ – 1987. - № 2.-С.83-.
5. Очерки истории истории истонической науки в СССР.- Т. V.- М.: Наука, 1985.-С. 126.
6. Сергійчук В.І. Козацький гетьман Іван Сулима// УІЖ – 1987. - № 5. – С. 122-128.
7. Там же, С. 127.
8. Там же, С. 128.
9. Українське козацтво: сучасний стан та перспективи досліджень проблеми (матеріали "круглого столу") // УІЖ – 1990. - № 12. – С. 12-30.; Бармак М.В. Наукова конференція "Українське козацтво: історія і сучасність" // УІЖ – 1995.- № 1.– С. 153-154.; Ричка В.М., Смолій В.А. В.Б.Антонович як історик українського козацтва// УІЖ. – 1990.- № 9. – С. 109-115.; Сас П.М. Історик українського козацтва О.Рігельман (1720-1789)// УІЖ – 1991. - № 5. – С. 96-108.
10. Головки О.Б. Слов'яни Північного Причорномор'я доби Київської Русі та проблема витоків українського козацтва. // УІЖ. - 1991.- № 11.– С. 24-35.; Смолій В.А. Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті // УІЖ – 1991. - № 5. – С. 61-72.; Щербак В.О. Козацтво в класово-становій структурі українського суспільства (друга половина XV – середина XVII ст.)// УІЖ. – 1991. - № 11. – С. 43-52.; Щербак В.О. Джерела формування українського козацтва // УІЖ.– 1994. - № 2-3.- С. 75-84.
11. Смолій В.А. Феномен ... С.63.; Щербак В.О. Козацтво ..., С.43.
12. Щербак В.О. Козацтво ..., С.43.; Щербак В.О. Джерела ..., С.75-77.
13. Там же.- С.49-51.
14. Смолій В.А. Феномен ..., С.64.
15. Там же.- С. 70.
16. Там же.- С. 68-69.
17. Історіографія історії Української ССР.- К., 1986.- С. 72-77.
18. Леп'як С. А. Повстання К. Косинського (1591-1593)// УІЖ.- 1994.- № 4.-С.120-133.; 1995. - № 5.– С. 116-127.
19. Леп'як С. А. Повстання ...- № 4. - С.120.
20. Там же, С.121-122.
21. Леп'як С. А. Повстання- № 5.- С.125.
22. Гурбик А.О. Волочна поміра на українських землях у складі Великого князівства Литовського в XVI ст.// УІЖ.- 1996.- № 4.- С.49-59.; Гурбик А. О. Сільська громада в Україні XIV-XVIII століття: еволюція основних суспільно-територіальних форм// УІЖ.-1997.- № 5.-С.52- 66.
23. Гурбик А.О. Волочна поміра ..., С.50-51.
24. Там же.- С. 57.
25. Там же.- С. 56.
26. Там же.- С. 56-58.
27. Гурбик А.О Сільська громада ..., С.52-66.
28. Там же.- С. 53-54.
29. Там же.- С. 56.
30. Там же.- С. 56-60.
31. Дмитрієнко М.Ф., Савчук Ю.К. З історії гербової традиції міст Поділля (XIV – XVIII ст.)// УІЖ.– 1993.- № 11-12.– С. 50-56.
32. Климовський С.І. До питання про "обмеженість" магдебургського права середньовічного Кисва// УІЖ. – 1997.- № 4. – С. 76-81.

33. Там же.- С. 80.
34. Казаков О.О. Битва на річці Ведроші 14 липня 1500 р. // УІЖ. – 1998. - № 5.– С. 52-62.
35. Сас П.М. Реформаційні погляди Івана Вишенського – прояв опозиції пануючій ідеології феодального суспільства // УІЖ. – 1987. - № 6. – С. 93-102.
36. Там же.- С.102.
37. Любашенко В.І. Єретично-раціоналістичні рухи в Україні XV-XVI ст. (до питання генези та еволюції "пожидовлених") // УІЖ. - 1996.- № 4. – С.90-99.
38. Харламов В.О. Нові дані про початок книгодрукування у Києві // УІЖ – 1990. - № 9. – С. 98-106.
39. Там же.- С. 102.
40. Пуцько В.Г. Візантійсько-київська спадщина в культурному розвитку Великого князівства Литовського// УІЖ.- 1998. - № 5.– С. 118-123.
41. Розвиток історичної ..., С. 103-104.
42. Историография истории ..., С. 70.
43. Тимошенко Л.В. Артикули Берестейської унії 1596 р. // УІЖ.- 1996.- № 2.- С. 15-27.
44. Там же.- С. 22.
45. Там же.- С. 26.
46. Харишин М. В. Українська церква між двома уніями (1569-1596рр.)// УІЖ. - 1996.- № 4. - С. 24-33.
47. Флоря Б.М. Східні патріархи і західноруська церква// УІЖ.- 1991.- № 1.- С. 45-51.
48. Кочан Н.І. Флорентійська унія і Київська митрополія: до характеристики розвитку та втілення ідеї унії церков// УІЖ.-1996.- № 1.- С. 28-44.
49. Там же.- С. 29.
50. Кочан Н.І. Флорентійська унія і Київська митрополія: до характеристики розвитку та втілення ідеї унії церков// УІЖ. - 1996.- № 1.- С. 42.

У ПОШУКАХ ЄДНОСТІ

(ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕТНІЧНИХ ГРУП СЛОВ'ЯНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ США)

ЛЕНДЬЕЛ М.О.

Громадсько-політичний розвиток іммігрантських груп слов'янського походження на території Сполучених Штатів Америки відбувався під постійним впливом так званого "етнічного поля"[1], яке сприяло розвитку внутрішньо- і міжгрупових конфліктів та досягнення політичного консенсусу.

У вжитку істориків, соціологів та етнополітологів сучасності все більшого значення набуває термін "етнічна група", який використовується для характеристики нечисленних спільнот, які відрізняються за походженням від представників основної етнічної більшості та національних меншин і зберігають своєрідні риси в культурі та побуті. У визначенні наголошується на трьох взаємопов'язаних аспектах, а саме:

1. Група сприймається відмінною від решти суспільства згідно таких характеристик як мова, релігія, раса, країна походження, культура.

2. Члени суспільства сприймають себе відмінними від решти суспільства.

3. Члени групи беруть участь у діяльності, що базується навколо їх дійсного чи міфічного спільного походження.

Побіжний погляд на соціальні характеристики українців у США демонструє, що вони складають одну з найбільш "візуальних" етнічних груп американського суспільства, оскільки рівень їх структурної асиміляції знаходиться на початковій стадії. Як відомо, згідно класичної класифікації М. Гордона асиміляцію можна поділити на культурну (акультуризацію), шлюбну (амальгамацію), структурну (вступ представників меншини до загальнонаціональних інституцій).

Сучасний американський соціум можна характеризувати як плюралістичний, оскільки його юридично оформлені правила і негласні норми передбачають збереження расової та ет-